

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: СТАНОВЛЕННЯ ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Захарчук І.В.,

старший викладач кафедри «Правознавство»,

Північноукраїнський інститут ім. Героїв Крут

ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

ORCID: 0000-0001-6957-9004

Захарчук І.В. Міжнародне право в умовах цифровізації: становлення четвертого покоління прав людини.

Стаття присвячена дослідженню становлення четвертого покоління прав людини в умовах цифровізації та глобальних технологічних змін. Автор аналізує еволюцію концепції поколінь прав людини – від класичних громадянських і політичних прав до сучасних цифрових, біоетичних та інформаційних гарантій. Особлива увага приділяється змісту прав четвертого покоління, серед яких окремо виділяються такі права як право на доступ до інтернету, право на захист персональних даних, право на цифрову безпеку, право на інформаційну автономію та право на справедливе використання штучного інтелекту. Показано, що формування цього покоління прав має міждисциплінарний характер, охоплюючи не тільки юридичні, але й етичні, технологічні та соціальні виміри. У статті досліджується сукупність різних проблем міжнародно-правового закріплення нових прав та виклики їхньої імплементації: правова невизначеність, відсутність універсальних стандартів, колізії між новими правами та класичними свободами, геополітична різноманітність підходів, технологічна нерівність і цифровий розрив, етичні дилеми біотехнологій та штучного інтелекту, використання технологій у військових цілях. Окремо розглянуто роль міжнародних організацій (Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, Європейського Союзу, ЮНЕСКО) у формуванні глобальних стандартів цифрових прав, а також значення міжнародних судових інституцій (Європейський суд з прав людини, Суд Європейського Союзу, Міжамериканський суд з прав людини) для практичного забезпечення нових гарантій. У перспективі міжнародне право має рухатися до універсалізації цифрових прав, розробки міжнародної декларації чи пакту про права людини в цифрову епоху, формування галузевих міжнародних режимів у сферах кібербезпеки, біоетики та екології. Стаття підкреслює, що четверте покоління прав людини є невід'ємною складовою частиною сучасного розвитку цивілізації, а міжнародне право повинно забезпечити баланс між свободою та безпекою, інноваціями та гідністю людини. Дослідження спрямоване не лише на окреслення наявних викликів, але й на формування векторів подальшого розвитку міжнародного права у XXI столітті.

Ключові слова: міжнародне право, права людини четвертого покоління, цифрові права, штучний інтелект, інформаційна безпека, захист персональних даних, цифрова нерівність, міжнародні організації, кодифікація прав людини.

Zakharchuk I.V. International law in the context of digitalization: the formation of the fourth generation of human rights.

The article examines the emergence of the fourth generation of human rights in the context of digitalization and global technological transformations. The author analyzes the evolution of the concept of generations of rights – from classical civil and political rights to modern digital, bioethical, and informational guarantees. Particular attention is paid to the substance of the fourth generation of human rights, including the right to access the Internet, the right to personal data protection, the right to digital security, the right to informational autonomy, and the right to the fair use of artificial intelligence. It is demonstrated that the formation of this generation of rights has an interdisciplinary character, covering not only legal but also ethical, technological, and social dimensions. The article explores the challenges of international legal recognition and implementation of new rights: legal uncertainty, lack of universal standards, conflicts between new rights and traditional freedoms, geopolitical diversity of approaches, technological inequality and digital divide, ethical dilemmas of biotechnology and artificial intelligence, as well as the use of technology for military purposes. Special attention is given to the role of international organizations (the UN, the Council of Europe, the EU, UNESCO) in shaping global standards of digital rights, and to the significance of international judicial institutions (the ECtHR, the CJEU, the Inter-American Court of Human Rights) in providing practical guarantees of new rights. In the future, international law should move towards the universalization of

digital rights, the development of an international declaration or covenant on human rights in the digital age, and the establishment of sectoral international regimes in the fields of cybersecurity, bioethics, and environmental protection. The article emphasizes that the fourth generation of human rights is an integral component of contemporary civilization development, and that international law must ensure a balance between freedom and security, innovation and human dignity. This research is aimed not only at outlining the existing challenges but also at shaping the vectors for the further development of international law in the 21st century.

Key words: international law, fourth generation of human rights, digital rights, artificial intelligence, information security, personal data protection, digital inequality, international organizations, codification of human rights.

Постановка проблеми. Сучасний світ перебуває у стані глибинної трансформації, пов'язаної з глобальними процесами цифровізації. Віртуалізація соціальних відносин, розвиток штучного інтелекту, біотехнологій, масове використання великих даних та онлайн-платформ призводять до появи нових викликів у сфері захисту прав людини. Класичні механізми міжнародного права, закріплені у Загальній декларації прав людини 1948 року та подальших міжнародних пактах, виявляються недостатніми для повноцінного врегулювання відносин у цифровому просторі. На цьому тлі формується концепція так званого четвертого покоління прав людини, до яких відносять права, що виникають у зв'язку з науково-технічним прогресом: право на доступ до інтернету, право на захист персональних даних, право на цифрову ідентичність, право на екологічно безпечне довкілля, а також права, пов'язані з використанням біо- та нанотехнологій.

Проблема полягає у тому, що міжнародне право наразі не має усталеної концепції четвертого покоління прав людини, що зумовлює правову невизначеність та фрагментарність їхнього визнання у різних регіональних системах. У цьому контексті постає питання: яким чином міжнародно-правові механізми можуть адаптуватися до нових умов і чи здатні вони забезпечити належний рівень гарантування прав у цифрову епоху?

Метою статті є комплексний аналіз становлення четвертого покоління прав людини в умовах цифровізації та дослідження механізмів їх міжнародно-правового забезпечення, а також окреслення перспектив розвитку міжнародного права у цій сфері.

Стан опрацювання проблематики. Проблематику нових поколінь прав людини активно досліджували як зарубіжні, так і українські науковці. Зокрема, у працях К. Васак в кінці 70-х років минулого століття було вперше запропоновано поділ прав на три покоління – громадянські та політичні, соціально-економічні та колективні. Пізніше, у науковій літературі з'явилася ідея четвертого покоління прав. Але сучасна доктрина міжнародного права й досі не сформувала єдиного підходу до визначення правової природи цих прав, їхнього співвідношення з класичними правами першого, другого та третього поколінь.

В Україні тему четвертого покоління прав людини науковці досліджували починаючи ще із минулого століття. Серед сучасних дослідників, які досліджували окремі аспекти вказаної теми, варто згадати таких як О.Є. Аврамова [1], О.О. Барабаш [2], О.С. Жидкова [1], О.В. Мартинюк [3], А.В. Марущак [4], Т.П. Попович [5], Ю.С. Хоббі [6] та ін.

Водночас, комплексне осмислення четвертого покоління прав людини як системного явища, що включає право на доступ до інформації, право на цифрову ідентичність, право на захист від алгоритмічної дискримінації та інші, залишається недостатньо вивченим. Зокрема, існуючі дослідження здебільшого фрагментарно розглядають окремі аспекти, тоді як цілісний теоретичний аналіз формування нових прав людини в умовах стрімкої технологічної еволюції ще не набув належного розвитку. Актуальним залишається питання визначення правового статусу цих прав на міжнародному рівні та механізмів їхньої імплементації.

Виклад основного матеріалу. Концепція «поколінь» прав людини виникла як спроба систематизувати їх еволюцію залежно від історичних умов та потреб суспільства. Її автором вважають французького юриста К. Васака, який у 1979 р. запропонував класифікацію прав за трьома поколіннями [7, с. 195]. Такий підхід отримав значне поширення у міжнародно-правовій науці, оскільки дозволяє побачити логіку історичного становлення прав людини як поступового розширення змісту свободи та рівності.

Перше покоління прав людини охоплює громадянські та політичні права, що виникли у результаті буржуазних революцій XVIII–XIX ст. та боротьби за індивідуальні свободи. До них відносять право на життя, свободу від катувань, свободу думки, совісті й релігії, право на справедливий суд, право на участь в управлінні державою. Ці права закріплені у таких ключових міжнародно-правових актах:

- Загальна декларація прав людини 1948 р. (статті 3-21) [8];
- Пакт про громадянські та політичні права 1966 р. [9];

- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [10]

Друге покоління сформувалося під впливом соціальних ідеалів XIX–XX ст., особливо після Другої світової війни. Воно включає соціально-економічні та культурні права: право на працю, соціальне забезпечення, освіту, охорону здоров'я, право на участь у культурному житті.

Основні міжнародні документи, які закріплюють такі права:

- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. [11];
- конвенції МОП щодо умов праці та захисту прав працівників;
- регіональні документи, зокрема Європейська соціальна хартія (1961 р., переглянута 1996 р.) [12].

Третє покоління виникло у другій половині XX ст. під впливом глобалізаційних процесів і деколонізації. Воно охоплює так звані колективні права, або «права солідарності». Серед них: право народів на самовизначення, право на розвиток, право на мир, право на здорове довкілля, право на гуманітарну допомогу. Третє покоління стало відповіддю на нові глобальні виклики – війни, колоніальну залежність, екологічні кризи.

Ці права мають колективний характер, адже стосуються не окремої особи, а цілих народів чи людства в цілому. Вони відображені в таких актах, як:

- Декларація про право на розвиток (ООН, 1986 р.) [13];
- Декларація Ріо-де-Жанейро про навколишнє середовище і розвиток (1992 р.) [14];
- документи ООН у сфері підтримки миру та сталого розвитку.

У XXI ст. під впливом цифровізації та біотехнологій почали говорити про четверте покоління прав людини. Ці права пов'язані з інформаційною сферою, генетикою, біоетикою, екологічними загрозами. До них відносять право на доступ до інтернету, захист персональних даних, цифрову ідентичність, право на інформаційну безпеку, а також права, що виникають у сфері біомедицини (право на генетичну недоторканність, захист від небезпечних експериментів).

Хоча єдиної міжнародної конвенції про права четвертого покоління поки немає, їхні елементи поступово закріплюються у практиці міжнародних організацій (ООН, Рада Європи, Європейського Союзу) та у національному законодавстві.

Ідея четвертого покоління прав людини є відносно новою для міжнародно-правової науки. Вона виникла у відповідь на процеси цифровізації, розвиток біо- та нанотехнологій, а також екологічні виклики глобального масштабу. На відміну від попередніх поколінь, права четвертого покоління тісно пов'язані з науково-технічним прогресом, цифровим середовищем і біоетичними проблемами. Їх можна умовно поділити на кілька ключових груп.

Цифрові права становлять найбільш яскраву та розроблену складову четвертого покоління. Серед них виділяють:

- право на доступ до інтернету. У сучасному світі інтернет є не лише технічним засобом комунікації, але і базовою платформою для реалізації класичних прав – свободи слова, свободи зібрань, доступу до інформації. Резолюція Ради ООН з прав людини від 2016 р. офіційно підтвердила, що доступ до інтернету є умовою реалізації фундаментальних прав [15];
- право на цифрову ідентичність. Це право охоплює визнання і захист особи у віртуальному середовищі, можливість користуватися електронними документами, цифровим підписом, а також гарантії проти крадіжки особистості в мережі. Європейський Союз активно розвиває цю концепцію у рамках ініціативи eIDAS (електронна ідентифікація та довірчі послуги);
- право на захист персональних даних. Це право має особливу вагу у цифрову епоху, коли масовий збір і обробка даних становлять ризик для приватності. Еталоном міжнародного стандарту у цій сфері став Загальний регламент про захист даних (GDPR), який був прийнятий Європейським Союзом у 2016 році [16];
- право на захист від цифрової дискримінації. Застосування алгоритмів і систем штучного інтелекту створює ризик нерівності через упередженість алгоритмів. Це породжує новий різновид дискримінації – «алгоритмічну», проти якої поступово формуються міжнародні етичні стандарти (наприклад, Рекомендації з етики штучного інтелекту ЮНЕСКО 2021 р. [17]).

Інформаційні загрози (кібератаки, дезінформація, маніпуляція даними) також зумовили появу нових правових потреб, серед яких:

- право на захист від кіберзлочинів;
- право на безпечне цифрове середовище;
- право на достовірну інформацію, що є особливо важливим у контексті боротьби з дезінформацією та пропагандою.

Міжнародно-правовою основою у цій сфері є Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність (Будапештська, 2001 р.) [18], яка стала першим глобальним інструментом боротьби з правопорушеннями у кіберпросторі.

Хоча право на безпечне довкілля традиційно відносять до третього покоління, у цифрову епоху воно отримало нові виміри:

- захист від негативних наслідків техногенних катастроф, пов'язаних з високими технологіями;
- екологічні ризики використання електронних відходів, ядерної енергетики, генетично модифікованих організмів;
- право на справедливий доступ до екологічної інформації.

Бурхливий розвиток біомедицини, генетики та нанотехнологій теж актуалізує питання нових прав людини, серед яких:

- право на генетичну недоторканність (захист від примусових генетичних експериментів);
- право на заборону клонування людини;
- право на інформовану згоду у медичних експериментах;
- право на використання досягнень науки у медичних цілях, але з дотриманням етичних стандартів.

У цій сфері значним кроком стала Конвенція Ради Європи про права людини та біомедицину (Ов'єдо, 1997 р.) [19], що визначає базові етичні стандарти застосування біомедичних технологій.

Особливістю цих прав є їхній універсальний характер: вони стосуються не лише окремої особи, а й усього людства. Наприклад, право на захист від неконтрольованого штучного інтелекту чи від глобальних кіберзагроз виходить далеко за межі національних кордонів. Це потребує вироблення спільних міжнародних стандартів та колективної відповідальності держав.

Четверте покоління прав людини охоплює цілу низку нових правових інститутів, які поєднують у собі цифрові, інформаційні, екологічні та біоетичні виміри. Їх поява засвідчує, що права людини не є застиглою категорією, а постійно розвиваються під впливом науково-технічного прогресу та глобальних викликів.

На сьогодні міжнародне право не містить єдиного кодифікованого акта, що закріплював би права четвертого покоління. Проте окремі міжнародні документи вже відображають деякі їхні елементи:

- Резолюції ООН про право на доступ до інтернету (2016 р.) [15] та про захист права на приватність у цифрову епоху;
- Загальний регламент про захист даних (GDPR, 2016 р.) Європейського Союзу [16], який став орієнтиром для міжнародних стандартів;
- Рекомендації ЮНЕСКО щодо етики штучного інтелекту (2021 р.) [17];
- Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність (2001 р.) [18].

Водночас міжнародні судові інституції, зокрема Європейський суд з прав людини, поступово формують практику, що розширює традиційні права у цифровому вимірі. Наприклад, право на приватність застосовується до захисту персональних даних у мережі.

Процес формування четвертого покоління прав людини відбувається в умовах глобальних трансформацій, що супроводжуються як новими можливостями, так і значними загрозами. На відміну від класичних прав, які виникали як реакція на політичні революції чи соціальні потреби, права четвертого покоління є продуктом науково-технічного прогресу. Це робить їхню імплементацію складнішою, оскільки правові механізми часто відстають від темпів розвитку технологій.

На міжнародному рівні поки що немає єдиного універсального документа, який би визнавав і закріплював права четвертого покоління. Їхня природа та зміст залишаються дискусійними у наукових колах: одні дослідники вважають, що вони повинні охоплювати передусім цифрові права, інші – що до цього покоління слід включати й екологічні та біоетичні права. Відсутність чітких формулювань призводить до фрагментарності в законодавстві різних держав і ускладнює вироблення єдиного міжнародного підходу.

Запровадження нових прав неминує вступає у конфлікт із уже усталеними правами та свободами. Наприклад:

- право на доступ до достовірної інформації може обмежувати свободу слова, коли йдеться про протидію дезінформації;
- право на інформаційну безпеку іноді використовується державами як виправдання для цензури;
- захист персональних даних може суперечити праву громадськості на доступ до інформації про діяльність органів влади.

Такі колізії вимагають від міжнародного права пошуку балансу між свободою та безпекою, приватністю та публічними інтересами.

Різні держави та регіони мають відмінні моделі регулювання цифрових прав. Європейський Союз орієнтується на пріоритет захисту особистості, розробляє високі стандарти приватності (GDPR).

США роблять акцент на свободі інновацій та мінімальному державному втручанні, що зумовлює більш ліберальний підхід. Китай та низка інших країн обирають модель «цифрового суверенітету», яка передбачає активний державний контроль за інтернетом і технологіями. Ця різноманітність створює труднощі для вироблення універсальних міжнародно-правових норм і породжує ризик цифрової «фрагментації» світу.

Права четвертого покоління безпосередньо залежать від рівня розвитку цифрової інфраструктури. У країнах, де інтернет є дорогим або доступний лише частково, реалізація таких прав залишається формальною. Це створює нову форму глобальної нерівності – цифровий розрив між «центром» і «периферією». Наявність або відсутність доступу до інтернету може визначати рівень політичної участі, економічних можливостей та навіть захисту інших прав.

Розвиток біотехнологій, штучного інтелекту, великих даних і робототехніки породжує низку етичних питань, які прямо впливають на формування нових прав:

- чи допустиме використання алгоритмів для прогнозування поведінки людини?
- чи має людина право відмовитися від генетичного редагування?
- хто несе відповідальність за шкоду, завдану автономними системами штучного інтелекту?

Невирішеність цих питань гальмує вироблення правових механізмів захисту прав четвертого покоління.

Цифровізація призводить до появи нових загроз у сфері міжнародної безпеки: кібератак, інформаційних війн, застосування штучного інтелекту у військовій сфері. Це створює виклик для міжнародного права, адже з'являються нові категорії прав: право на захист від кібервійни, право на мир у цифровому вимірі. Водночас міжнародне гуманітарне право поки що не адаптоване до таких реалій.

Навіть там, де цифрові права вже закріплені (наприклад, у праві Європейського Союзу), постає питання їхньої практичної реалізації. Судові інституції стикаються з труднощами у кваліфікації цифрових правопорушень, а національні правові системи часто не мають достатньо інструментів для розслідування злочинів у кіберпросторі. Це свідчить про необхідність посилення міжнародного співробітництва і створення нових правозахисних механізмів.

Розвиток четвертого покоління прав людини в умовах цифровізації ставить перед міжнародним правом нові завдання. Сучасні виклики та загрози вимагають якісного оновлення існуючих правових механізмів та створення нових. Перспективи можна окреслити за кількома ключовими напрямками.

Одним із головних завдань є розробка універсального міжнародного документа, що визначитиме цифрові права як елемент четвертого покоління прав людини. Це може бути:

- Міжнародна декларація цифрових прав людини під егідою ООН, яка стане аналогом Загальної декларації прав людини 1948 р.;
- оновлений Міжнародний пакт, що поєднає класичні права з новими цифровими гарантіями;
- розширення вже існуючих міжнародних пактів шляхом ухвалення факультативних протоколів.

Наявність такого документа сприяла б гармонізації підходів держав і зменшенню ризику фрагментації міжнародного правопорядку.

Важлива роль у становленні прав четвертого покоління належить міжнародним інституціям:

- ООН може виступити платформою для формування глобальних стандартів, зокрема через Раду з прав людини та Комісію з міжнародного права;
- Європейський Союз задає високу планку стандартів (наприклад, GDPR [16]), що може стати основою для глобальної уніфікації;
- ЮНЕСКО вже заклала підґрунтя для регулювання етики штучного інтелекту, що відкриває перспективи для створення глобального кодексу у цій сфері [17];
- Рада Європи вже має практичний досвід розробки правових інструментів у сфері кібербезпеки та захисту персональних даних (наприклад, Будапештська конвенція [18]).

Міжнародні судові та квазісудові органи відіграють дедалі важливішу роль у тлумаченні й захисті нових прав:

- Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) уже адаптує положення Європейської конвенції з прав людини до цифрових реалій (наприклад, у справах щодо захисту приватності, свободи вираження в інтернеті);
- Суд Європейського Союзу активно формує прецеденти у сфері цифрових прав, зокрема щодо права на забуття;
- Міжамериканський суд з прав людини також поступово розширює сферу свого впливу на питання інформаційних і цифрових прав.

У майбутньому варто очікувати розширення компетенцій міжнародних судів у питаннях кіберзлочинності, алгоритмічної дискримінації, захисту генетичних прав.

Права четвертого покоління можуть закріплюватися через галузеві угоди:

- у сфері кібербезпеки – шляхом оновлення та глобалізації Будапештської конвенції;
- у сфері біоетики – через розширення дії Ов'єдської конвенції або прийняття нових протоколів;
- у сфері екології – через посилення міжнародних зобов'язань щодо контролю за впливом нових технологій на довкілля.

Формування прав четвертого покоління може відбуватися поетапно, через створення спеціалізованих режимів, які згодом інтегруються в універсальну систему.

Не виключено, що нові права не будуть кодифіковані окремо, а стануть продовженням класичних прав. Наприклад:

- право на приватність охоплюватиме захист персональних даних у цифровому вимірі;
- свобода слова – свободу в інтернеті;
- право на життя – захист від неконтрольованого використання біотехнологій.

Таким чином, перспективи розвитку міжнародного права у сфері прав четвертого покоління пов'язані з пошуком балансу між універсалізацією та регіональною специфікою, між технологічним прогресом і гідністю людини. Міжнародне право майбутнього має не лише реагувати на нові виклики, але й випереджати їх, створюючи нормативну базу для розвитку цифрової цивілізації.

Висновки. Формування четвертого покоління прав людини є закономірним етапом розвитку міжнародного права у відповідь на процеси цифровізації та науково-технічного прогресу. Ці права не лише розширюють традиційний перелік прав і свобод, але й трансформують саму концепцію правозахисної системи, інтегруючи в неї цифровий, біоетичний та глобальний вимір.

Міжнародне право поступово адаптується до нових реалій, однак наразі не існує універсального правового акта, який би закріплював права четвертого покоління. Їх становлення відбувається через практичну діяльність міжнародних організацій, судів та регіональних систем. У майбутньому необхідно розробити універсальні міжнародно-правові стандарти, що дозволять гармонізувати підходи до захисту цифрових прав та забезпечити баланс між технологічним прогресом і гідністю людини.

Таким чином, четверте покоління прав людини відкриває нову сторінку в історії міжнародного права, формуючи підвалини для майбутньої глобальної цифрової справедливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аврамова О.Є., Жидкова О.С. Четверте покоління прав людини: постановка проблеми. *Право України*. 2010. № 2. С. 101–107.
2. Барабаш О.О. Четверте покоління прав людини: загальнотеоретична характеристика. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2016. № 837. С. 213–217.
3. Мартинюк О.В., Шеремет Я.С. Правова природа четвертого покоління прав людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 72–75.
4. Марущак А.В. Права людини в епоху діджиталізації. *Права людини в Україні та у зарубіжних країнах: традиції та новації: колективна монографія*. Львів-Торунь: Ліга-Прес, 2021. С. 360–389.
5. Попович Т.П., Шаварин А.О. Сутнісне наповнення четвертого покоління прав людини. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 12. С. 266–271.
6. Хоббі Ю.С. Становлення Четвертого покоління прав людини: проблемні аспекти. *Права людини в Україні та у зарубіжних країнах: традиції та новації: колективна монографія*. Львів-Торунь: Ліга-Прес, 2021. С. 625–642.
7. Гачкевич А. Концепція екологічних прав: підхід Васака щодо поділу прав людини на покоління. *Сталий розвиток: захист навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування: кол. монографія*. 2024. С. 193–206.
8. Загальна декларація прав людини: ООН, декларація від 10.12.1948. *Голос України* від 10.12.2008, № 236.
9. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: ООН, пакт від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 28.08.2025).
10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Рада Європи, конвенція від 04.11.1950. *Голос України* від 10.01.2001, № 3.
11. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: ООН, пакт від 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 28.08.2025).
12. Європейська соціальна хартія: Рада Європи, хартія від 03.05.1996. *Офіційний вісник України*, 2006 р., № 40, стор. 37, ст. 2660.

13. Declaration on the Right to Development, General Assembly resolution 41/128, United Nations, 4.12.1986. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-right-development> (дата звернення: 28.08.2025).
14. Rio Declaration on Environment and Development, General Assembly Declaration A/CONF.151/26 (Vol. I), United Nations, 4.12.1986 URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf (дата звернення: 28.08.2025).
15. The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet, resolution A/HRC/RES/32/13, Human Rights Council, United Nations, 18.07.2016. URL: <https://docs.un.org/en/A/HRC/RES/32/13> (дата звернення: 28.08.2025).
16. General Data Protection Regulation (GDPR): Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj> (дата звернення: 28.08.2025).
17. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence, programme and meeting document SHS/BIO/REC-AIETHICS/2021, UNESCO. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380455> (дата звернення: 28.08.2025)
18. Конвенція про кіберзлочинність: Рада Європи, конвенція від 23.11.2001. *Офіційний вісник України*, 2007 р., № 65, стор. 107, ст. 2535.
19. Конвенція про права людини та біомедицину: Рада Європи, конвенція від 04.04.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334 (дата звернення: 28.08.2025).